

قرآن پژوهی در پرتو «اصطلاحنامه علوم قرآنی»

محمد هادی یعقوب نژاد

اصطلاحنامه جامع علوم اسلامی

عنوان

اصطلاح نامه علوم قرآنی

تدوین: شورای علمی اصطلاحنامه

محمد هادی یعقوب نژاد

دبیر شورای علمی اصطلاحنامه

اعضای شورای علمی اصطلاحنامه:

آية ا . . محمد هادی معرفت - دکتر عباس حقیقی - علی حسینی - پرویز - پرویز فطاری

پژوهشگران: علی محمد حسین زاده، محمود حکمت نیا، سید احمد میر طهیلی،

مهران صادقی نیا، محمد حسین کارگر، سید صاحب ششمی،

سید غلامحسین حسینی، جعفر فکری

ویرایش ۱

معاونت مطالعاتی و اطلاع رسانی

مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی «پژوهشگاه»

۱۳۷۶

چکیده:

دست‌یابی سریع و آسان به دست آورده‌های معرفت دینی جزو آرزوهایی است که همواره پژوهشگران حقیقت‌جو در پی تحقق آن بوده‌اند. اما این آرزو هنگامی برآورده می‌شود که بتوان همه داشته‌های معارف و فرهنگ دینی را به گونه‌ای نظام‌مند سامان داد و ارتباط معنایی و منطقی میان آنها برقرار نمود. تهیه اصطلاح‌نامه علوم قرآنی نیز کوششی است برای همین منظور تا بتوان بر اساس آن، مدیریت شبکه‌ای تحقیق را در قرآن پژوهی طراحی کرد.

نویسنده این مقاله ساماندهی و دسترسی به داشته‌های علوم اسلامی را پایه اصلی در پژوهش به روز و تولید اندیشه دینی دانسته و تدوین اصطلاح‌نامه علوم قرآنی را اساس مدیریت این دانش با استفاده از فن آوری می‌داند و با معرفی این اثر بی سابقه در جهان اسلام اهمیت آن را به اختصار آورده است و با یادکرد روند طرح و تحقیق آن، نمونه‌هایی از موضوع‌نگاری نمایه بر اساس اصطلاح‌نامه، مستندات، فرهنگ‌نامه و نرم‌افزار علوم قرآنی را ارائه کرده است.

کلید واژه‌ها: اصطلاح‌نامه علوم اسلامی / اصطلاح‌نامه علوم قرآنی / مدیریت دانش‌های اسلامی / فرهنگ‌نامه علوم قرآنی / نرم‌افزار علوم قرآنی / موضوع‌نگاری و نمایه

عناوین و محورهای این نوشتار از قرار زیر است:

مقدمه:

۱- چالش اساسی در پژوهش‌های اسلامی

۲- چه باید کرد؟

۳- تجربه را نباید تجربه کرد

- ۴ - ضرورت ساماندهی و مدیریت دانش‌های اسلامی
 ۵ - اصطلاح نامه علوم اسلامی؛ بهترین روش برای ایجاد مدیریت شبکه‌ای تحقیق

مفهوم اصطلاح نامه (Thesaurus)

- اول: اصطلاح نامه علوم قرآنی و هدف از تدوین آن
 دوم: قلمرو اصطلاح نامه علوم قرآنی
 سوم: تعداد اصطلاحات و شیوه نمایش اصطلاح نامه علوم قرآنی
 چهارم: دلایل اهمیت تدوین اصطلاح نامه علوم قرآنی
 الف: دسترسی سریع و جامع به مشترکات و مترادفات
 ب: طبقه بندی معنایی میان اصطلاحات
 ج: طراحی نظام ساماندهی اطلاعات علوم قرآنی
 روند طرح و تحقیق اصطلاح نامه علوم قرآنی

پیوست‌ها:

- ۱ - نمونه‌ای از موضوع نگاری بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی
 ۲ - نمونه‌ای از نمایه بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی
 ۳ - نمونه‌ای از مستندات بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی
 ۴ - شمایی از نرم‌افزار علوم قرآنی
 ۵ - نمونه‌ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی

مقدمه:

۱ - چالش اساسی در پژوهش‌های اسلامی

محققان برای دستیابی به مطالب مورد نظر خود به بررسی، جست و جو و تحلیل متون و منابع و مدارک نیاز دارند، به طور معمول پژوهشگران فرهیخته تا متن مورد نیاز خود را ملاحظه و تحلیل نکنند اکتفا نمی‌شوند و این در حوزه علوم اسلامی نمود بیشتری دارد. ولی مشکل اساسی؛ حجم گسترده منابع و کثرت

تعداد آنها است که برآوردن این نیاز را برای اندیشمندان مشکل می‌کند، زیرا:

- ۱ - وقت و امکانات زیادی را از محقق می‌گیرد.
 - ۲ - مراجعه دستی از سرعت مناسب برخوردار نبوده و چون کار انسانی است دقت لازم را ندارد.
 - ۳ - فکر و ذهن محقق را به مقدماتی مشغول می‌سازد که امکان تفکر جدید را از او خواهد گرفت و به تعبیری ذی المقدمه فدای مقدمه می‌شود.
 - ۴ - بررسی دیدگاه دیگران برای او فرصت سوز شده و زمینه اظهار نظر جدید و به موقع نخواهد یافت.
- امروزه در دنیا نیز پژوهشگران وقت اندکی را به این مقدمات تخصیص می‌دهند و عمده فرصت‌ها را صرف بررسی دیدگاه‌ها و اظهار نظر نو و تولید اندیشه جدید می‌کنند.

در علوم تجربی و فنی مهندسی راه‌های خوبی طی شده و مؤسسات و سازمان‌های جهانی و بین‌المللی برای حل این مشکل گام‌های مفیدی را برداشته‌اند و به دلیل سابقه طولانی در این نوع برنامه ریزی تجربه خوبی اندوخته‌اند و اکنون مسئله تولید دانش و مدیریت آن در نظام ماشینی جزء فعالیت‌های قطعی شناخته شده است، ولی در حوزه علوم انسانی و به ویژه علوم اسلامی کاری پذیرفته صورت نیافته - و پیشرفتی دیده نمی‌شود است.

ناگفته نماند که مؤسسه‌های تحقیقاتی، در شاخه‌های علوم اسلامی، به منظور آسان سازی کار تحقیق و فرایند پژوهش، با استفاده از سرعت و دقت رایانه، تلاش‌های در خور تقدیری انجام داده‌اند، ولی هر یک با سلیقه و روش خاص خود و بدون هیچ‌گونه هماهنگی. که در این حوزه روش‌های به کار رفته ذیل را می‌توان یاد کرد:

- ۱ - تحلیل و جست و جوی لفظی
- ۲ - تحلیل فرمتی
- ۳ - تحلیل واژه‌ای
- ۴ - تحلیل و جست و جوی نمایه بر متن
- ۵ - تحلیل و جست و جوی موضوعی

۶- تحلیل و جست و جو بر اساس درختواره‌های فرضی.

هر یک از این شیوه‌ها از نظر زمان بری در تهیه نرم‌افزار و همچنین از جنبه برآوردن نیاز محققان و کاربران ویژگی‌ها و تفاوت‌هایی دارند. مثلاً نرم‌افزاری که بر اساس تحلیل لفظی طراحی شود - تهیه برنامه سریع است، ولی پاسخ‌گویی نیاز کاربر نیست - و همیشه او را مواجه با ریزش و کاهش اطلاعات مفید خواهد کرد - و در شیوه تحلیل و جست‌وجوی موضوعی، زمان قابل ملاحظه‌ای را در تهیه نرم‌افزار خواهد گرفت. ولی برای کاربر مفیدتر از فرض اول خواهد بود. و این شیوه رتبه بهتری در مقایسه با شیوه یاد شده را دارا است. ممکن است در مقایسه این شیوه‌ها نقاط قوتی برای هر کدام یافت، ولی هیچ یک از آنها پذیرفته نبوده و از جهات متفاوتی مورد نقد جدی هستند، و باید چاره دیگری اندیشه شود.

۲- چه باید کرد؟

توصیه‌های عمومی و راه‌حل‌های کلی و نظری صرف و اعمال سلیقه‌های تجربه نشده، در حل این مشکل اساسی نه تنها سودمند نیست، بلکه دست اندرکاران را از پرداختن به مسائل اصلی و دقیق روی موضوعات مورد نیاز، دور می‌کند. و چه بسا شعارهای عمومی و تبلیغات بی محتوا جایگزین اندیشه، خلاقیت و اراده شود که در نهایت مشکلات و خطرات اساسی را موجب خواهد شد. در دنیایی که سرعت و شتاب به عنوان یک واقعیت و اصل انکارناپذیر، پذیرفته شده است. سردرگمی در یافتن مسیر صحیح، مواجه شدن با پیچ و خم در طول حرکت و احتمالاً ایستایی در دوره زمانی را موجب می‌شود. فرصت رشد توسعه و بالندگی از دست می‌رود که جبران آن نیز در نهایت سختی و دشواری خواهد بود.

برای رهایی از این وضعیت و بهره‌برداری از فرصت‌های زودگذر و ظرفیت‌های موجود و نیز همگامی با قافله جهانی و تنظیم آهنگ حرکت خود، متناسب با شرایط جهانی و بین‌المللی، لازم است از شیوه‌های برنامه‌ریزی شده در مدیریت دانش که در سیستم‌های جهانی تجربه شده و نتایج مطلوبی نیز دارد،

بهره جست؛ تا با نظامی اصولی و دارای ساختار و برنامه ریزی شده به اهداف بلند، تحقق آرمان‌های مقدّس و حل مشکلات اندیش مندان، فرهیختگان و کاربران در اطلاع درست از داد. علوم دینی و فرهنگ اسلامی دست یافت و زمینه آگاهی سریع و دقیق را از اطلاعات علوم اسلامی برای علاقه‌مندان در پهنه جهانی فراهم آورد.

۳ - تجربه را نباید تجربه کرد

امروزه فناوری‌های به کار رفته در نرم افزارها و پایگاه‌های اطلاعاتی چنان گوناگون و دگرگونی‌پذیر است که مسئله سخت‌افزار و شبکه‌های ارتباطی در مقابل آن به حساب نمی‌آید. در اصل سخت‌افزار، بخش بسیار ناچیزی در برابر نرم‌افزار است. سازماندهی و به روز کردن ابر داده‌ها Meta data و همچنین امنیت و نگهداری مخزن‌های دیجیتالی در آموزش و پژوهش در دنیای ابزاری الکترونیکی بسیار مهم است.

در حوزه فن آوری اطلاعات، ساماندهی، اشاعه و ارتباطات اطلاعاتی، همانند دیگر شاخه‌های علمی، توجه به تجربه‌های صورت گرفته در جهان از جمله مواردی است که می‌تواند سبب افزایش بهره‌وری و رهنمونی درست داشته‌های علمی در جهت رشد موزون و پایدار در تمام زمینه‌های یاد شده گردد. این تجربه‌ها که بر پایه روند آزمون و خطا و مطالعات پیاپی صورت گرفته در سایر کشورها استوارند منجر به ایجاد دیدگاه‌ها، اصول و قواعد استاندارد در کلیه زمینه‌ها انجامید، از قبیل: امکان سنجی‌های اصلی و اولیه، برنامه ریزی‌های دراز مدت، پردازش‌های دستی و ماشینی درست، ذخیره و بازیابی اطلاعات، ایندکس‌ها و چکیده‌های متنوع، تهیه متون الکترونیکی و ساماندهی آنها، روندهای تولید دانش، ارائه و نشر آن، ارزیابی، بازسازی و بازنگاری متون و ... و بی‌تردید بهره‌گیری از آنها در مدیریت دانش‌های اسلامی و دینی با طراحی و تدوین نرم افزارهای لازم، کارساز و سودمند است.

تحلیل و طبقه‌بندی محتوای (Content) دانش‌ها و اطلاعات در علوم اسلامی

کاری بزرگ، پر هزینه و طاقت سوز است. محققان می‌گویند:

«در سیستم‌های آموزش الکترونیکی گسترده در حجم آموزش و پرورش و دانشگاه‌های بزرگ دنیا، هزینه‌های زیر ساخت (سخت‌افزاری) کمتر از ۲۰٪ هزینه‌ها را تشکیل می‌دهد و بیش از ۸۰٪ از هزینه‌ها مربوط به محتوای تهیه شده است. لذا محتوا در این سیستم‌ها جزء دارایی (Asset) محسوب می‌گردد.»^۱

از این رو ضمن اهمیت توجه به سخت افزارها - نباید انگاشت که تهیه امکانات سخت‌افزاری مشکل را حل کرده است هنر هوشمندانه آن است که با بهره‌گیری از ابزار در اختیار، داشته‌های در اختیار و محتوای علوم اسلامی را در نظامی مشخص و ساختاری تعریف شده ساماندهی، ذخیره، بازیابی و انتشار دهیم و زمینه ارتباطات انسانی را با این معارف ارزش‌مند در مقیاس جهانی و در رقابت‌های اندیشه‌ای تمدنی ایجاد کرده و میدان بروز و ظهور اسلام را در سراسر جهان باز نماییم.

۴- ضرورت ساماندهی و مدیریت دانش‌های اسلامی

ضرورت و اهمیت برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، ساماندهی و مدیریت دانش‌های اسلامی از آنجا روشن می‌شود که بدانیم کارآیی انسان، بدون استفاده از اطلاعات، کاهش‌پذیر و محدود است، اطلاعات خود موجب اطلاعات تازه می‌شود، دانشمندان با تحقیقات خود اطلاعات موجود را اعتبار و تازگی می‌بخشند.

اصولاً «تحقیق» همانند بسیاری از امور دیگر نیازمند «فرایند و سیستمی» است که بدون آن «تحقیق» سامان مناسب را نخواهد یافت، «سیستم تحقیقاتی» نیز نیازمند وسایلی است، از مهم‌ترین این وسایل، وجود «آخرین اطلاعات لازم» است و «آخرین اطلاعات لازم» نیز بیشتر از طریق مراکز و مؤسساتی به دست می‌آید که در سیستم تعریف شده‌ای اطلاعات و دانش‌ها (به معنای عام) را سامان داده‌اند.

گفته می‌شود که امروز در کشورهای پیشرفته، یک نفر محقق حدود ۳٪ از وقت تحقیق خود را صرف آگاهی از تحقیقات مشابه، کسب اطلاعات موجود و

۱- پورسلطانی، امیر و دیگران، مقاله ارائه شده به سلسله نشست‌های فن آوری اطلاعات و ارتباطات.

آمارهای مربوط می‌کند که بررسی فهرست‌های منظم، مقاله‌نامه‌ها، چکیده‌ها، نمایه و موضوع نگاری‌ها و شرکت در اجتماعاتی مانند: کنگره‌ها، بحث و سمینارها از اهم آنهاست.^۱

بدون اطلاع از داشته‌ها، هیچ محققی نمی‌تواند از حداکثر استعداد و توانایی خود استفاده کند، او تنهاست و ارتباطش با آنها که پیش از او قدم نهاده‌اند، قطع است. باید از آنچه دیگر محققان تا زمان او انجام داده‌اند آگاه شود تا واقعا بتواند تحقیق جدید و کار تازه‌ای ارائه کند. چگونه ممکن است دسترسی به داشته‌های پیشین، بدون سازماندهی منطقی و نظام یافته اطلاعات موجود و گذشته فراهم شود؟ واقعیت این است که سازماندهی و استفاده درست و همه جانبه از اطلاعات که سرمایه و ثراث اصلی اسلامی است تأثیر بسزایی در پیشرفت تحقیقاتی، علمی، فرهنگی اجتماعی و... خواهد گذاشت. از این رو باید با ایجاد «مدیریت شبکه‌ای تحقیق» در دانش‌های اسلامی، نظامی را طرح ریزی کنیم که علاوه بر تسلط برداشته‌ها راه را برای نظریه‌های جدید و تولید اندیشه هموار نماید.

۵- اصطلاح‌نامه علوم اسلامی بهترین روش برای ایجاد مدیریت شبکه‌ای تحقیق پایه اصلی و موتور محرک این نظام، تزاروس «اصطلاح‌نامه» علوم اسلامی است که چارچوب طبقه بندی معنایی مفاهیم علوم اسلامی را ترسیم نموده و راه ورود منطقی و نظام مند اطلاعات و معارف دینی را در عرصه فن آوری جدید هموار می‌نماید. بدون شناسایی واژه‌های کلیدی (اصطلاحات) تنظیم و طبقه بندی مفهومی آنها، امکان دسترسی درست و نظام دار به متن‌ها که بیان کننده مفاهیم هستند وجود ندارد و اگر نگوییم تنها راه، است. بهترین شیوه برای مدیریت دانش‌های اسلامی و بر آوردن نیاز پژوهشگران دینی، طراحی و تدوین اصطلاح نامه جامع علوم اسلامی است که برابر آن اطلاعات «در شکل های مختلف»، نمایه‌سازی و موضوع نگاری شود و ارتباط موجود میان اصطلاحات و متن‌های مدارک ایجاد گردد و دسترسی به موقع دانش‌ها را به فرهیختگان با استفاده از ابزار جدید به سرعت و دقت فراهم سازد.

اصولاً از دیر باز آگاهی از واژه‌ها و اصطلاحات هر علم برای کسانی که می‌خواستند آن را فرا گیرند و یا به دیگران منتقل نمایند، اهمیت ویژه‌ای داشته است و تدوین فرهنگ‌نامه‌ها و دائرةالمعارف‌ها در راستای تأمین همین مهم بوده است.

ولی استخراج مجموعه واژگان در هر علم و کشف روابط میان واژه‌های کلیدی که بدنه یک دانش را تشکیل می‌دهند و نیز سازماندهی واژگان، از امور اساسی و کلیدی است که کمتر به آن توجه کرده‌ایم. امروزه مسئله ساماندهی اطلاعات علوم و معارف بر پایه واژگان موضوعی، نیازمند نظام اطلاعاتی تحلیل شده و به هم پیوسته‌ای است که قابلیت ذخیره و بازیابی و همچنین قدرت توزیع اطلاعات مورد نیاز را دارا باشد.

پیوستن اطلاعات علوم و معارف اسلامی به مجموعه‌های اطلاعات تحلیل شده در سطح ملی و جهانی در شکل نظام‌های روشمند، اصولی، ساختاری و قابل انعطاف، امری ضروری و جدی است.

حجم اطلاعات اسلامی ما به تناسب تولید اطلاعات جهانی با رشدی فزاینده رو به رو شده است. هر نوشته‌ای که مطالب آن به زبان اطلاعاتی مدرن تبدیل شود، جزء مجموعه‌ای قرار می‌گیرد که بی‌درنگ می‌توان آن را به یکی از نظام‌های اطلاعاتی ملی و جهانی وارد کرد و هر فقره اطلاعات اسلامی که براساس یکی از نظام‌های روشمند اطلاعاتی در جایی از جهان وارد شبکه اطلاع رسانی شود، بالقوه در هر جا که امکان اتصال به نظام‌های اطلاعاتی باشد، آماده بهره‌برداری و توزیع و انتشار خواهد بود.

در این میان، توجه به فشرده کرده اطلاعات، چنان گسترده و عمیق است که پیوسته بر فناوری و روش‌های اطلاع جویی، اطلاع اندوزی و اطلاع یابی تأثیر می‌گذارد. و راه‌های انتقال اطلاعات را ساده‌تر و سریع‌تر می‌کند. و تزاروس (اصطلاح نامه) علوم اسلامی بنیاد مهمی در این فرایند به شمار می‌آید.

مفهوم اصطلاح نامه (Thesaurus)

با استفاده از واژه‌ها، و مجموعه اصطلاحات کنترل شده که رابطه معنایی و

سلسله مراتبی آنها به دقت و به شکلی منطقی بررسی شده است، می توان اصلی ترین مفاهیم مقاله ها را با کوتاه ترین و دقیق ترین کلمات ممکن بیان داشت. هر متخصص با نگاه کردن به چند واژه تخصصی مربوط به رشته خود، که در کنار هم قرار گرفته باشد یا به گونه ای رایانه ای یا دستی آراسته و ترکیب شده باشند، بی درنگ درمی یابد که بحث اصلی بر چیست؟

این کلید واژه ها که به شکل خاصی تنظیم و ارائه می شود، فشرده ترین صورت چکیده های خلاصه شده است. امروزه رایانه ها با سرعت های چشمگیر، ابزارهایی هستند که به خوبی می توانند سنگینی بار اطلاعات را تحمل کرده و فقط آنچه را نیاز واقعی و فعلی ماست، برآورده سازند.

مآخذی نظیر مقاله ها و کتاب ها منابع اطلاعاتی انسان اند که به زبان انسان نوشته شده اند و نه به زبان رایانه. اگر بخواهیم از حافظه شگفت رایانه و توانایی آن برای ذخیره و بازیابی اطلاعات استفاده کنیم، باید منابع اطلاعاتی را به زبان رایانه برگردانیم و سپس آنچه را رایانه می گیرد، دوباره به زبان انسان باز گردانیم. بدیهی است که این فرایند مهم ابزار متناسب خود را می خواهد و یکی از نخستین گام ها، موضوع نگاری، نمایه سازی و رده بندی موضوعات در حوزه های تخصصی بر اساس منطقی نظام مند و استوار است که زبان رایانه بر مبنای همان منطق طراحی شده و یکی از آثار و اهداف مهم اصطلاح نامه ها نیز تأمین همین امر است.

ارتباط منطقی میان اطلاعات فراهم آمده و بازیابی دقیق آنها نیازمند زبانی روشن، مشخص و رساست که این نقش اساسی را اصطلاح نامه بر عهده دارد؛ به بیان دیگر، به دلیل اهمیت ویژه انتقال درست و دقیق مطالب، لازم است مدارک از لحاظ محتوا به دقت تحلیل، توصیف و ضبط شوند - نمایه سازی دقیق و کامل انجام گیرد - و برای برآوردن نیاز استفاده کنندگان از اطلاعات و مطالب ذخیره شده و تسهیل در بازیابی، وجود اصطلاحات کنترل شده (اصطلاح نامه) به عنوان وسیله ای برای گشودن اطلاعات به منظور استفاده محققان ضرورت دارد.

اطلاعات علوم اسلامی نیز از این قاعده مستثنا نیست و می توان گفت «اصطلاح نامه علوم اسلامی» از بهترین شیوه ها برای دستیابی به هدف یاد شده

است. اصطلاح نامه علوم اسلامی در یک طرح جامع برنامه ریزی شده و از سال ۱۳۷۳ پروژه‌های مد نظر را در رشته‌های تخصصی علوم اسلامی با استفاده از استانداردهای جهانی بر اساس الگوی تعریف شده آغاز نموده و تاکنون حاصل بخش‌هایی از آن منتشر شده است.^۱ یکی از آنها اصطلاح نامه علوم قرآنی است که اولین اثر در حوزه اصطلاح نامه نگاری در شاخه‌های علوم اسلامی به شمار می‌آید، این پروژه در سال ۱۳۷۳ آغاز و در سال ۱۳۷۵ به پژوهشگران عرصه دین تقدیم شده است.

اول: اصطلاح نامه علوم قرآنی و هدف از تدوین آن

اصطلاح نامه علوم قرآنی، مجموعه اصطلاحات فراهم آمده بر اساس قواعد جهانی اصطلاح نامه نگاری است که فهرستی منظم از واژه‌های کلیدی و کاربردی در علوم قرآنی با روابط معنایی و سلسله مراتبی بین آنها را نشان می‌دهد و به شیوه‌های الفبایی، نظام یافته و ترسیمی عرضه شده است. این استاندارد، ضمن نشان دادن روابط منطقی میان اصطلاحات و مفاهیم علوم قرآنی، طراحی کلی و اصولی از حوزه علوم قرآنی را در قالب مجموعه‌ای ساختاری ارائه می‌کند و در پایان، در بخش ترسیمی، نظام واره مجموع مصطلحات این شاخه علمی را به ترسیم می‌کشد، و دستاوردهای زیر را در بر دارد:

✓ کیفیت ساخت دهی به نمایه‌ها و موضوعات برگرفته از مدارک «Documents» و مآخذ و محتوای «Content» علوم قرآنی را تبیین می‌کند.

✓ هماهنگی در زمینه رشته تخصصی علوم قرآنی را میان پژوهشگران و مراکز تحقیقاتی ایجاد می‌کند.

امکان دسترسی به اطلاعات و مباحث علوم قرآنی را در ذیل کلید واژه‌های

۱- اصطلاح نامه‌های منتشر شده از سوی مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی) وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم عبارتند از: اصطلاح‌نامه‌های علوم قرآنی، فلسفه اسلامی، اصول فقه، منطق و کلام اسلامی. تهیه اصطلاح‌نامه‌ها در دیگر رشته‌های علوم اسلامی به ضمیمه مستندات و فرهنگ نامه جامع علوم اسلامی در شاخه‌های علوم حدیث، اخلاق اسلامی و فقه و عرفان نیز ادامه دارد که تدوین اصطلاح نامه فقه، برابر طرح تا پایان سال ۱۳۸۲ به انجام می‌رسد.

استاندارد و مورد قبول صاحب نظران آن علم با نمایه سازی و با استفاده از ابزار فن آوری و رایانه ای فراهم می‌کند.

✓ ورود اطلاعات پراکنده را به شکل سامان داده شده تأمین نموده مراحل و مراتب بازیابی را سهولت می‌بخشد.

✓ شیوه ترسیمی و نظام یافته آن، شمایی کلی و جامع از روابط منطقی بین مفاهیم علوم قرآنی را به نمایش گذاشته و تسلط نسبی و زمینه یک دیدگاه کلی و منطقی را برای محققان نسبت به مباحث اساسی علوم قرآنی به وجود می‌آورد.

✓ برای مدرسان و فراگیران نیز جایگاه مباحث هر موضوع را روشن می‌سازد. و الگوریتم درسی را ارائه می‌نماید.

دوم: قلمرو اصطلاح نامه علوم قرآنی

در این اثر تنها اصطلاحات علوم قرآنی شناسایی، تنظیم و طبقه بندی شده است و ناظر به حوزه معرفتی علوم قرآنی و مفاهیم وابسته به آن است. و از پرداختن به مباحث و مصطلحات حوزه «معارف قرآنی» پرهیز شده و گرایش این کار پژوهشی، اصطلاحات مربوط به «شناخت قرآنی» بوده است که در محور تعریف مشهور از علوم قرآنی قرار می‌گیرند - «یعنی علمی که درباره حالت و عوارض ذاتی و اختصاصی قرآن کریم بحث کرده و موضوع در تمامی آنها قرآن است.» -

رده‌های اصلی

با توجه به اهداف اطلاع رسانی شاخه هایی که در این اصطلاح نامه شناسایی و تصویب شده‌اند و رئوس ساختار موضوعی حوزه علوم قرآنی را نشان می‌دهند و رده‌های جزئی و فرعی را در زیر بخش خود جای می‌دهند عبارت اند از:

۱ - شناخت تاریخ قرآن

۲ - شناخت تفسیر و مفسران

۳ - شناخت قراءات و قراء

- ۴- شناخت ترجمه و مترجمان قرآن
- ۵- شناخت اعجاز قرآن
- ۶- شناخت اسلوب ادبی قرآن
- ۷- شناخت اوصاف و فضایل قرآن
- ۸- شناخت تقسیمات قرآن
- ۹- شناخت کلمات و حروف قرآن
- ۱۰- شناخت قراءت و تجوید قرآن
- ۱۱- شناخت دلالت الفاظ قرآن

موضوعاتی نیز وجود دارد که در ساختار اصلی علوم قرآن قرار ندارد ولی در سیاهه‌ای جداگانه با عنوان اصطلاحات مرتبط و وابسته قرار می‌گیرد که در نخیره و بازیابی اطلاعات قرآنی ضروری است و در اطلاع رسانی و راهنمایی محققان و نمایه سازان نقش کلیدی دارد. مانند: ۱- کتاب شناسی علوم قرآنی ۲- اعلام علوم قرآنی ۳- مؤسسات قرآنی که هر کدام از اینها به صورت پیوست، با زیربخش‌های خود ارائه خواهند شد.

سوم: تعداد اصطلاحات و شیوه نمایش اصطلاح نامه علوم قرآنی

در این اثر ۴۱۵۸ اصطلاح قرار گرفته است که ۱۳۳۱ اصطلاح متداول‌تر و رایج‌تر بوده و به عنوان «مرجح» گزینش شده و مترادف‌های آنها به آنها ارجاع شده است و ۲۴۶۳ اصطلاح نیز مجموعه مصطلحات عام و حاکم را تشکیل داده‌اند و معمولاً زیر مجموعه‌هایی (اصطلاحات اخص) برای آنها تعریف شده است. در این میان اصطلاحاتی در علوم قرآنی به کار رفته‌اند که نه مترادف تلقی شده‌اند و نه اعم و یا اخص. ولی یک نوع وابستگی معنایی و تداعی معناشناسی و یا بحثی داشته‌اند که این نوع اصطلاحات در استاندارد اصطلاح نامه نگاری، وابسته یا مرتبط شناخته شده و با نماد (ا.و:) در اصطلاح نامه علوم قرآنی مشخص شده‌اند که ۱۱۱۱ اصطلاح هستند.

اصطلاح نامه علوم قرآنی همانند باقی اصطلاح نامه‌ها به سه شیوه الفبایی، نظام یافته و ترسیمی به صورت الکترونیکی و چاپ شده تنظیم و عرضه شده

است و هر یک از آن سه شیوه ویژگی‌ها و فواید خاصی دارد که بر اهل فن در اطلاع رسانی پوشیده نیست. در نظام الفبایی برای هر اصطلاحی در اصطلاح نامه به صورت جداگانه جایگاه معنایی و روابط (مترادف عام، خاص و وابسته) آن ترسیم و ارائه می‌شود. در حالی که در بخش نظام یافته علاوه بر ویژگی یاد شده نوع و نحوه ارتباط اصطلاح با اصطلاحات عام‌تر و خاص‌تر نشان داده شده است و مجموعه اصطلاحات حوزه علوم قرآنی از نظر مفهومی و معنایی در یک کلاف منظم از ابتدا تا انتها مشخص و ترسیم شده است، اما در نمایش ترسیمی، ساختار کلی اصطلاحات علوم قرآنی با تنظیم منطقی اصطلاحات عام و خاص (حاکم و تابع) شکل گرفته است.

چهارم: اهمیت تدوین اصطلاح نامه علوم قرآنی

اهمیت اصطلاح نامه علوم قرآنی به جنبه‌های مختلفی برمی‌گردد که در حد گنجایش این مقاله به چند مورد اشاره می‌کنیم:

یک: دسترسی سریع و جامع به مشترکات و مترادفات:

آگاهی از اصطلاحات هم معنای در شاخه‌های گوناگون علوم، در فهم درست مفاهیم آن علم تأثیر می‌گذارد و این امر در علوم قرآنی اهمیت بسیاری دارد. چه بسا دو یا چند اصطلاح دارای یک مفهوم و یا کاربرد یکسان هستند و مطالب مربوط به هر یک از آنها به دیگری نیز مربوط است؛ بلکه عین آن است، ولی محقق و یا مراجعه کننده از هم معنای بودن آنها آگاه نیست و به خیال اینکه تفاوت دارند، نمی‌تواند اطلاعات آنها را با هم و در کنار هم ببیند و از این رو، دچار سردرگمی شدید خواهد شد. مسئله رابطه مترادف (رابطه هم ارز) در اصطلاح نامه جزو روابط منطقی اساسی میان اصطلاحات است که در فهم درست و جامع از مفاهیم اصطلاحات و پی جویی اطلاعات و مطالب مربوط به آنها در متن علوم تأثیر شگفتی دارد.

مثلا در علوم قرآنی در رده «تفسیر و مفسران» حدود ۳۴۰ اصطلاح از کتاب‌های علوم قرآنی استخراج و روابط منطقی آنها مشخص شده است که اطلاع

از واژگان هم معنای نقش کلیدی دارد مثلاً «تفسیر روایی» که در کتب علوم قرآنی یکی از ۳۴ نوع گرایش تفسیری و در اصطلاح نامه علوم قرآن زیر بخش رده تفسیر قرآن واقع شده است، مترادف‌های دیگری نیز دارد (به طور کلی تنوع تعبیر در علوم اسلامی فراوان دیده می‌شود) مانند اینکه برخی «تفسیر روایی» را با عنوان «تفسیر اثری» و عده‌ای با نام «تفسیر ماثور»، «تفسیر قرآن به سنت»، «تفسیر نقلی» و... نام برده‌اند که ممکن است در کتب اصلی علوم قرآنی با این عناوین نیامده باشد و قطعاً تعبیر جدیدی در آینده برای این نوع تفسیر ابداع شده و کار برد پیدا خواهد کرد. در اصطلاح نامه علوم قرآنی تمامی اصطلاحات هم معنی از متن‌های مختلف جدید و قدیم (به شرط کاربرد نوعی) جمع آوری و تنظیم می‌شود. مانند:

تفسیر روایی

بیج: تفسیر اثری

تفسیر قرآن به سنت

تفسیر ماثور

تفسیر نقلی

یعنی هر یک از این پنج اصطلاح هم معنی هستند و به جای یکدیگر به کار رفته‌اند، «تفسیر روایی» به جای «بیج» این پنج اصطلاح و این پنج اصطلاح به جای آن یکی به کار گرفته شده است و هر پنج اصطلاح یکی هستند - بنابر این تعریف، ویژگی‌ها و حکم هر کدام بر دیگری نیز صادق است و متن‌های موجود در منابع گوناگون هر چند با تکرر تعبیر باشند یک مفهوم را اشاره دارند.

باید بدانیم که فراهم آوردن مترادفات، امری مهم، دقیق و پر زحمت است و یکی از همت‌های اساسی اصطلاح نامه نگاران، شناسایی مترادف‌ها و شبه مترادف‌ها می‌باشد.

دو: طبقه بندی معنایی میان اصطلاحات

هیچ اصطلاحی در علمی به کار نمی‌رود؛ مگر اینکه رابطه‌ای میان آن با اصطلاحات دیگر وجود دارد؛ یعنی اصطلاحات در هر حوزه معرفتی از یکدیگر

بیگانه نیستند و مجموعه آنها در کلافی منظم اما پیچیده قرار دارند که کشف آن نظم، در عین پیچیدگی یکی از وظایف عمده و مشکل در تدوین اصطلاح‌نامه‌ها است و معمولاً بخش نظام یافته و همچنین بخش ترسیمی اصطلاح‌نامه عهده دار طراحی این جهت است.

اصطلاحاتی را که اهل فن در هر شاخه معرفتی به کار می‌برند، برای متخصصان همان فن پذیرفته شده و مانوس است؛ چون اصطلاح مفهومی را در بر دارد که با موضوع علم ارتباطی معنایی داشته و صاحب نظران و آگاهان هر علم به آسانی متوجه معنای شده و ارتباط و یا عدم ارتباط آن را با علم مورد نظر می‌فهمند. در اصطلاح‌نامه تمامی این روابط در یک نظام معنایی بازرسی و با شکلی تعریف شده طراحی و عرضه می‌شود؛ به این معنای که هر اصطلاح در مجموعه مصطلحات علم ممکن است هم معنای با دیگر اصطلاحات باشد و شاید زیر مجموعه اصطلاح و یا اصطلاحات دیگر قرار گیرد و یا خود آن نیز زیر مجموعه‌هایی داشته باشد.

اطلاع از این نوع ارتباطات معنایی در فهم درست واژگان و تسلط بر مفاهیم علم، بسیار کارآمد است؛ بویژه، وقتی بر اساس این منطق، مستندات، اطلاعات و مطالب مربوط به اصطلاحات در سیستم رایانه‌ای قرار گیرد، به تناسب سرعت و دقت رایانه‌ای، تسلط محقق بر مفاهیم علم و اطلاعات مرتبط کامل‌تر و سریع‌تر خواهد شد و به نوعی، دانش در اختیار و سیطره محققان قرار می‌گیرد.

به عنوان مثال، اگر بدانیم «تفسیر» انواع و گرایش‌های متعددی به همراه مستندات و احکام گوناگون دارد، و بدانیم که همه گرایش‌های تفسیری از اعتبار یکسانی برخوردار نیستند - بلکه برخی از آنها بی اعتبارند؛ ترسیم «تفسیر قرآن» به عنوان یک «اصطلاح کلیدی» در علوم قرآنی، همراه زیر مجموعه‌های آن، نوعی طبقه بندی معنایی را عرضه می‌کند که محققان به آسانی می‌توانند علاوه بر اطلاع از جایگاه معنایی هر اصطلاح، با مراجعه به مستندات آنها، توصیف و تعریف و گرایش‌های تفسیری معتبر را از نا معتبر باز شناسند.

مانند:

علوم قرآنی

شناخت اسلوب ادبی قرآن

.....
.....
.....

شناخت اعجاز قرآن

.....
.....
.....

شناخت اوصاف و فضایل قرآن

.....
.....
.....

شناخت تاریخ قرآن

.....
.....
.....

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

شناخت ترجمه و مترجمان

.....
.....
.....

شناخت تفسیر و مفسران

.....
.....
.....

تفسیر قرآن

«به لحاظ شیوه و سبک»

تفسیر ترتیبی

تفسیر مزجی

تفسیر موضوعی
«به لحاظ طبقات تفسیری»
تفسیر پیامبر (ص)
تفسیر اهل بیت (ع)
تفسیر تابعین
تفسیر دوران نهضت های اصلاحی
تفسیر صحابه
تفسیر عصر جدید
خبه لحاظ ظهور و بطن قرآن
تفسیر باطن قرآن
تفسیر ظاهر قرآن
خبه لحاظ فرق و مذاهب
تفسیر اهل سنت
تفسیر باطنیه
تفسیر خوارج
تفسیر شیعه
تفسیر ظاهریه
تفسیر متصوفه

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

... به لحاظ نگرش و گرایش تفسیری	...
... تفسیر پوزیتیویستی	...
... تفسیر اجتماعی	...
... تفسیر اخلاقی	...
... تفسیر ادبی	...
... تفسیر اشاری	...
... تفسیر به رأی	...
... تفسیر بیانی	...
... تفسیر تاریخی	...
... تفسیر تربیتی	...
... تفسیر رمزی	...
... تفسیر روایتی	...
... تفسیر عرفانی	...
... تفسیر علمی (۲)	...
... تفسیر فقهی	...
... تفسیر فلسفی (۲)	...
... تفسیر کلامی	...

در ترسیم فوق «تفسیر روایتی» هم ردیف «تفسیر اشاری» و ۳۳ عنوان دیگر قرار گرفته که همه آنها زیر مجموعه «تفسیر قرآن» اند و به لحاظ گرایش‌های تفسیری تنظیم شده‌اند و هر یک اعتبار، حکم و ویژگی‌های خاصی دارند.

سه. طراحی نظام ساماندهی اطلاعات علوم قرآنی

یکی از جنبه‌های مهم و کاربردی در تدوین اصطلاح‌نامه علوم قرآنی ایجاد زمینه و زیر ساخت اصلی برای بانک اطلاعات تخصصی علوم قرآنی است که در سیستم و نظامی تعریف شده، اطلاعات پراکنده و گوناگون علوم قرآنی را سازماندهی می‌کند.

این نظام بر اساس ساختار اصطلاح‌نامه علوم قرآنی شکل می‌گیرد؛ به گونه‌ای که تمامی اطلاعات و مطالب قابل استفاده در جایگاه منطقی خود بر اساس ساختار منظم اصطلاح‌نامه قرار خواهد گرفت. برای تحقق این کار بزرگ، افزون بر استفاده از مستندات اصطلاح‌نامه علوم قرآنی، می‌بایست منابع علوم قرآنی موضوع‌نگاری و نمایه‌سازی شود^۱ و به کمک اصطلاحات کنترل شده اصطلاح‌نامه مورد نظر تمامی مدخل‌ها (ورودی‌ها) به عنوان کلید واژه گزینش شده و ارتباط میان اصطلاح‌نامه و متن‌های کتب و منابع علوم قرآنی شکل پیدا کند.

تمامی آنچه گفته شد بر اساس ساختار اصطلاح‌نامه و با استفاده از شیوه‌های تعریف شده و معینی انجام می‌شود و در نهایت، تمامی اطلاعات مرتبط با علوم قرآنی در قالبی نظام‌مند و با بهره‌گیری از سرعت و دقت رایانه‌ای ذخیره و بازیابی خواهد شد.

در این صورت، اصطلاح‌نامه علوم قرآنی برای محققان، فقط منبعی برای استفاده در تدریس، پژوهش، تدوین طرح‌های تحقیقاتی، پایان‌نامه‌ها و رده بندی کتابخانه‌های تخصصی علوم قرآنی نخواهد بود؛ بلکه شیوه‌ای را در پرداختن به مسائل علوم قرآنی ارائه خواهد کرد که تمامی اطلاعات در جایگاه خود قرار گرفته و مباحث متورم از مطالب اساسی که باید به آن پرداخته شود باز شناخته شده و تسلطی نسبی برای محققان بر آنچه که دیگران در این حوزه معرفتی انجام داده‌اند، حاصل خواهد شد و اندیشه‌های نو از سخنان گذشتگان، مشخص گشته و میدان برای گفت و گوهای تازه‌تر و تولید اندیشه و نظریه‌های جدید

۱- نمونه‌ای از موضوع نگاری، نمایه و... را در پایان مقاله (در پیوست‌ها) ملاحظه نمایید.

گشوده خواهد شد.

اگر این فرایند اصولی در ذخیره و بازیابی اطلاعات علوم قرآنی درست اجرا شود، زیرساختی خواهد شد برای افزودن اطلاعات جدید که در قالب‌های مختلف نظیر: مقاله، کتاب و فیلم عرضه می‌شوند و در مجموع، بانک اطلاعات تخصصی منسجم، جامع و روزآمد تحقق خواهد یافت.

روند طرح و تحقیق اصطلاح نامه علوم قرآنی

طراحی این اثر توسط واحد اصطلاح نامه علوم اسلامی گروه پژوهشی علوم قرآنی مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی دفتر تبلیغات در سال ۱۳۷۳ آغاز شد و با همکاری اساتید مشاور و با همت محققان سخت کوش پیگیری و در پایان سال ۱۳۷۵ به ثمر نشست. این تحقیق با مراجعه به بیش از ۲۰۰ منبع علوم قرآنی تهیه شده و با استخراج، شناسایی و تصویب بیش از ۴۰۰۰ اصطلاح در علوم قرآنی به سه شیوه: الفبایی، نظام یافته و ترسیمی تنظیم شده است که در مجموع بالغ بر ۲۰۰۰ واژه می‌باشد.

به منظور پشتیبانی از اصطلاح نامه علوم قرآنی برای هر یک از اصطلاحات، اطلاعات کوتاه و مفیدی در برگه‌های مستند اصطلاحات ثبت شده است که پس از باز آرایبی به شکل فرهنگ نامه تخصصی علوم قرآنی عرضه خواهد شد. و اولین مجلد آن تا پایان سال ۸۳ به نشر سپرده می‌شود. هم اکنون کار فهرست برداری و موضوع نگاری کتاب‌های علوم قرآنی در دستور کار قرار گرفته تا با ایجاد ارتباط میان اصطلاحات و متون منابع علوم قرآنی پژوهشگران بتوانند اطلاعات و مطالب مورد نیاز خود را به راحتی از رایانه به دست آورند.

پیوست‌ها:

اینک پنج نمونه را در پایان آورده‌ایم که از قرار زیرند:

- ۱- نمونه‌ای از موضوع نگاری بر اساس اصطلاح نامه علوم اسلامی.
- ۲- نمونه‌ای از مستندات علوم قرآنی. ۳- نمونه‌ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی.
- ۴- نمونه‌ای از نمایه بر اساس اصطلاح نامه علوم اسلامی ۵- شمایی از نرم‌افزار علوم قرآنی.

به نام خدا

کتاب: سیمای پیامبر(ص) در نهج البلاغه

چکیده

اثر حاضر با انگیزه‌ی ارایه‌ی شمایی از زندگی و شخصیت تابناک و والای رسول گرامی اسلام(ص) از نظرگاه امیرمؤمنان علی(ع) نگاشته شده و این مهم با شرح سخنان امام علی(ع) در نهج البلاغه با تأکید بر آیات و روایات انجام پذیرفته، و در لابه‌لای مباحث به مسایل تاریخی و اعتقادی با اختصار و نثری روان و ساده پرداخته شده است.

نگارنده‌ی گرامی پس از بیان ویژگی‌های دودمان پیامبر(ص)، پاکی و ایمان آنان به رخ داده‌های شگفت‌انگیز ولادت و دوران کودکی وی پرداخته، سپس با ارایه تحلیلی از وضعیت نابسامان جهان به هنگام بعثت، نقش کلیدی ایشان را در بهبود آن، تغییر سنت‌ها و باورهای نادرست، به سجایای اخلاقی ایشان را به منظوری ارایه الگویی برای زندگی سعادت‌مندانه به تصویر کشیده است.

کلیدواژه‌های اصلی: امام علی(ع)، اسوه حسنه، ایمان آبای پیامبر(ص)، بعثت پیامبر(ص)، تأسی به پیامبر(ص)، حضرت محمد(ص)، سیره نبوی، صفات حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه.

نمایه موضوعی *

- آبای رسول الله (ص)، ۱۷، ۱۶
- آبای رسول الله(ص)، قاضل مقداد..... ۱۶
- آبای رسول الله(ص)، نهج البلاغه..... ۱۷
- آثار بعثت پیامبر(ص)..... ۱۲۲، ۱۲۰، ۱۱۱، ۱۱۰
- آثار تفرقه..... ۷۳
- آیات اسوه حسنه..... ۱۴۲
- آیات الحاد..... ۴۳

۱۷۶	آیات امانتداری.....
۱۲۴	آیات برادری.....
۲۳	آیات بعثت حضرت محمد(ص).....
۹۴	آیات تخويف.....
۲۰۵	آیات حیات برزخی.....
۱۹۸	آیات خاتمیت پیامبر اسلام(ص).....
۱۹۳	آیات رحمت عالمیان.....
۱۸۶	آیات صبر حضرت محمد(ص).....
۴۳	آیات عقیده تشبیه.....
۱۱۳	آیات فواید بعثت انبیا.....
۱۴۹	آیات مذمت دنیا.....
۱۱۸	آیه اکمال دین.....
...	...
۱۵۱،۱۱	اسوه.....
۱۴۲،۱۱	اسوه، تعريف.....
۱۱	اسوه، قرآن.....
۱۱	اسوه حسنه.....
۱۴۲	اسوه حسنه، آیات.....
۱۵۱،۱۴۱	اسوه حسنه، حضرت محمد(ص).....
۲۱۰	اصلاح میان مردم، نهج البلاغه.....
۱۱۴	اعجاز قرآن، نهج البلاغه.....
۲۰۲	اقسام حدیث.....
۱۱۸	اکمال دین، احادیث.....
۴۳	الحاد.....
۴۳	الحاد، آیات.....
۴۳	الحاد، تعريف.....

۲۴۲، ۱۳ امام علی (ع)
۲۲۰ امام علی (ع)، تربیت اسلامی
۲۴۲، ۲۱۷، ۱۳ امام علی (ع)، حضرت محمد (ص)
۲۱۷ امام علی (ع)، دوران کودکی
۲۱۸ امام علی (ع)، زندگی نامه
۲۶۷ امام علی (ع)، فضایل
۱۷۶، ۱۷۴ امانتداری
۱۷۶ امانتداری، آیات
۱۷۴ امانتداری حضرت محمد (ص)
۱۲۷ امتیازات طبقاتی
۱۲۷ امتیازات طبقاتی، امام علی (ع)
۱۲۷ امتیازات طبقاتی، حضرت محمد (ص)
۱۷۴ امین (لقب حضرت محمد (ص))
۱۷۵، ۱۱۶ انذار و تبشیر
۱۳۲ اوضاع اقتصادی، مسلمانان
۶۶ اوضاع سیاسی اجتماعی، دوران جاهلیت

۱۱۲ بت پرستی
۴۶ بت پرستی، امام علی (ع)
۴۷ بت پرستی، کلبی
۱۲۴، ۱۲۲ برادری
۱۲۴ برادری، آیات
۱۲۲ برادری، نهج البلاغه
۸۵ بشارت پیامبران پیشین، بعثت پیامبر (ص)

۱۶۳، ۱۱۰	بعثت پیامبر (ص).....
۱۱۰	بعثت پیامبر (ص)، آثار.....
۳۳	بعثت پیامبر (ص)، آیات.....
۱۲۱	بعثت پیامبر (ص)، ادیان آسمانی.....
۳۳	بعثت پیامبر (ص)، تعریف.....
۱۲۹	بعثت پیامبر (ص)، رفاه اجتماعی.....
۳۳	بعثت پیامبر (ص)، شیخ طوسی.....
۱۰۷	بعثت پیامبر (ص)، فواید.....
۱۲۹	بنی اسرائیل، نهج البلاغه.....
۲۱۴	بهشت، حضرت محمد (ص).....
۱۳۷	بیداری اسلامی، جواهر لعل نهرو.....
۹۲	بینه، تعریف.....
۱۰۸، ۱۰۷	تأثیر هدایت‌های پیامبر (ص).....
۱۰۸	تأثیر هدایت‌های پیامبر (ص)، ابن شهر آشوب.....
۱۰۷	تأثیر هدایت‌های پیامبر (ص)، نهج البلاغه.....
۲۱۴، ۱۶۵	تأسی به پیامبر (ص).....
۲۱۴	تأسی به پیامبر (ص)، امام علی (ع).....
۱۴۳	تأسی به پیامبر (ص)، شرایط.....
۱۶۵	تأسی به پیامبر (ص)، نهج البلاغه.....
۹۴، ۹۳	تخويف.....
۹۴	تخويف، آیات.....
۹۳	تخويف، قصص قرآن.....
۱۴۲، ۱۱	تعريف اسوه.....
۳۳	تعريف الحاد.....
۹۲	تعريف بينه.....

۶۳	تعریف دوران جاهلیت
۲۹	تعریف روح
۱۶۵	تعریف سنت
۱۰۰	تعریف شرط
۱۹۷	تعریف صفا
۳۶	تعریف فترت
۱۳۳	تعریف ملت
۷۳	تفرقه، آثار
۴۴	ثنویه، امام علی (ع)
۱۷۲	حاکمان اسلامی، وظایف
۲۰۸	حاکمان جور
۱۴۸	حب دنیا، نهج البلاغه
۲۰۶	حب علی (ع)

دو. نمونه‌ای از مستندات علوم قرآنی:

تفسیر

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی
مستند

تفسیر در لغت به معنای آشکار کردن معنای سخن و شرح و بیان آن است
تفسیر از اقسام بدیع و اطناب به زیاده است: گوینده آن چه را در آغاز،
مجمل آورده، شرح می‌دهد و کلامی که معنای پنهانی دارد به کلام دیگری تفسیر
و تشریح می‌شود

نمونه تفسیر در قرآن آیه زیر است: " ان الانسان خلق هلوعا * اذا مسه الشر
جزوعا * و اذا مسه الخیر ممنوعا " (معارج، ۱۹ - ۲۱). به راستی که انسان سخت
آزمند (و بی تاب) خلق شده است. چون صدمه‌ای به او رسد عجز و لابه کند و
چون خیری به او رسد بخل ورزد

در این آیه "هلوعا" ابهام دارد و با دو آیه بعد تفسیر شده است
و نیز آیه: " الله الصمد * لم یلد و لم یولد ... " (سوره اخلاص) که از "لم یلد"

به بعد تفسیر "الصمد" است^۱

تفسیر قرآن

مستند

در علم تفسیر قرآن، از انواع تفسیر و روش های تفسیری بحث می‌شود و تفسیر قرآن شاخه‌ای است از مبحث تفسیر و مفسران که از رده‌های مهم علوم قرآنی به شمار می‌آید.

تفسیر در لغت از "فسر" است که در اشتقاق کبیر ماخوذ از "سفر" و مقلوب آن است که هر دو به معنای کشف و برداشتن پرده و پوشش است.، با این تفاوت که "فسر" در کشف باطنی و معنوی و "سفر" در کشف ظاهری و مادی به کار می‌رود.

تفسیر در اصطلاح دانش مندان علوم قرآنی و مفسران قرآن تعاریف متفاوتی دارد بدین شرح:

۱- علمی است که در آن از احوال قرآن از نظر دلالت بر مراد پروردگار بحث می‌شود.

۲- علمی است که در آن از احوال قرآن از حیث نزول سند و ادای لفظ بحث می‌شود.
۳- تفسیر نزد علما، کشف معانی قرآن و بیان مراد (خداوند) است.، اعم از این که کشف آن به خاطر ابهام در لفظ باشد یا معنای ظاهری.

۴- "ابوالب ثعلبی" (تغلبی) می‌گوید: تفسیر بیان وضع لفظ است از حیث حقیقت و مجاز، مانند تفسیر صراط به طریق و تفسیر صیب به مطر.

۵- "ابوالبقا" می‌گوید: تفسیر، بیان چیزی است به لفظ آسان تر و ملایم تر از لفظ

۱-ر.ک

سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر الاتقان فی علوم القرآن ج ۲ ص (۲۸۴ و ۲۲۴-۲۲۳)
زرکشی، محمد بن بهادر البرهان فی علوم القرآن ج ۳ ص (۴۲-۴۱)
--- <کتابشناسی پانویشت >

#ر.ک == <

#الاتقان فی علوم القرآن، سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر، ۴ جلد، چاپ ۲، انتشارات زاهدی، ایران-قم، ۱۳۱۱ق، == < ج ۳، ص (۲۸۴ و ۲۲۴-۲۴۳)،
#البرهان فی علوم القرآن، زرکشی، محمد بن بهادر، ۴ جلد، چاپ ۱، دارالکتب العلمیه، لبنان-بیروت، ۱۴۰۸ق، == < ج ۳، ص (۴۲-۴۱)،

اصلی.

۶- تفسیر، توضیح و رفع ابهام و گشودن گره‌ها و دقایق لفظی و معنایی قرآن مجید است.

۷- برخی می‌گویند: تفسیر، علم به نزول و شئون و قصص آیات و اسباب نزول آن‌ها و نیز دانستن مکی و مدنی، محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ، خاص و عام، مطلق و مقید، مجمل و مبین و ... است.

۸- استاد معرفت می‌گوید: تفسیر رفع ابهام و حل اشکال حاصل در لفظ است. هرگاه در نحوه بیان، اجمال و ابهامی پیش آید یا پیچیدگی و اشکالی رخ دهد، تفسیر، آن ابهام یا اجمال را می‌زداید و آن پیچیدگی را برطرف می‌سازد. از این رو گفته‌اند: " التفسیر رفع القناع عن اللفظ المشکل "

تاریخ تفسیر قرآن به قدمت خود قرآن است و اولین مفسر قرآن، شخص پیامبر اکرم (ص) هستند که در پاسخ به سوالات اصحاب بسیاری از مفردات و تعابیر قرآن را تفسیر فرموده‌اند که در کتاب‌های روایی، احادیث نبوی در تفسیر آیات نقل شده است.^۱

۱- زرقانی، محمد بن عبدالمعظم مناهل العرفان فی علوم القرآن ج ۳ ص ۴.
 سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر الاتقان فی علوم القرآن ج ۴ ص ۱۹۴.
 کمالی دزفولی، علی تاریخ تفسیر ص ۲۹.
 جلالی نائینی، محمدرضا تاریخ جمع قرآن ص ۳۰۵.
 خرمشاهی، بهاء الدین قرآن پژوهشی (هفتاد بحث و تحقیق قرآنی) ص ۴۹ و ۱۴۱.
 مجله وقف میراث جاویدان ج ۱ ص ۱۸
 جلالیان، حبیب الله تاریخ تفسیر قرآن کریم ص ۱۹
 --- > کتابشناسی پانوشت <

مناهل العرفان فی علوم القرآن، زرقانی، محمد بن عبدالمعظم، جلد ۲، چاپ ۱، دارالکتب العلمیه، لبنان-بیروت، ۱۴۰۹ق، <== >
 ج ۲، ص ۴.

الاتقان فی علوم القرآن، سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر، جلد ۴، چاپ ۲، انتشارات زاهدی، ایران-قم، ۱۴۱۱ق، <== > ج ۴، ص ۱۹۴.

تاریخ تفسیر، کمالی دزفولی، علی، جلد ۱، چاپ ۱، انتشارات کتابخانه صدر، ایران-قم، ۱۳۵۷، <== > ص ۲۹.

تاریخ جمع قرآن، جلالی نائینی، محمدرضا، جلد ۱، چاپ ۱، نشر نقره، ۱۳۶۵، <== > ص ۳۰۵.

قرآن پژوهشی (هفتاد بحث و تحقیق قرآنی)، خرمشاهی، بهاء الدین، جلد ۱، چاپ ۱، مرکز نشر فرهنگی مشرق، ایران-تهران، ۱۳۷۲، <== > ص ۴۹ و ۱۴۱.

مجله وقف میراث جاویدان، سازمان اوقاف و امور خیریه، <== > ج ۱، ص ۱۸.

تاریخ تفسیر قرآن کریم، جلالیان، حبیب الله، جلد ۱، چاپ ۱، انتشارات اسوه، ایران، ۱۳۷۲، <== > ص ۱۹.

سه: نمونه‌ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی

می‌خواهد قرآن و یا حدیث را فراگیرد آن را از زبان استاد بشنود ، آن را به شاگرد املا کنند و یا املا نکند. و نیز استاد از روی کتاب بخواند و یا به کمک (۲) حافظه قرائت نماید

از اصطلاح قرائت سماعی در کتاب های علوم قرآنی به تلقی قرائت سماع قرائت نیز تعبیر شده است

آخر کلمه قرار گرفته و حرف نخستین کلمه بعد از آن همزه باشد و نیز روی لام « ال » پیش از همزه و هم چنین کلمه « شیء » ، « شیا » به روایت "خلف" از "حمزه" کوفی اختصاص دارد.

اشمام:

در کلمه « صراط » در سراسر قرآن در وقف و وصل و در هر حال ، « ص » را اشمام صدای « ز » قرائت کرده است. (۳)

۱- / شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قرائت قرآن

مجید، ص ۲۷

۲- / فضلی، عبدالهادی، تاریخ قراءات قرآن کریم، ص ۳۹

۱۹۳۹- قراءت شام

ر. ک :

قراءت مکه

۱۹۴۰- قراءت شنبوژی

" محمد بن احمد بن ابراهیم بن یوسف بن عباس بن میمون ، ابولفرج شنبوژی بغدادی " (م ۳۸۸ هـ ق) یکی از قاریان اربعه عشر است ، و قرائتی به او منسوب است . ولی پژوهشی که در مصادر و منابع علوم قرآنی صورت گرفته ، از شیوه قرائت او چیزی منعکس نشده است .

ر. ک : حجتی، محمدباقر، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۲۵۷

کمالی دزقولی، علی، قانون تفسیر، ص ۱۹۸ سنجانی، ابوبکر عبدالله ایسی داود، کتاب المصاحف، ص ۱۲۵ رضائی، احمد، اصحاح قرآن، ص ۱۶۸ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، متاعل انحرافان فی علوم

القرآن، جلد ۱، ص ۱۹۹ جلالی نائینی، محمدرفد، تاریخ جمع تفسیر قرآن، ص ۳۴۶ مختار عمر، احمد، مجمع القراءات القرآنیه، جلد ۱، ص ۹۷-۹۶

۱۹۴۱- قراءت عاصم

یکی از قاریات سبع ، قرائت عاصم است

۱- / حجتی، محمدباقر، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۱۳۳

حجتی، محمدباقر، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۲۵۳

۲- / للمحواوی، محمدصادق، البحت والافتراء فی

تراجم القراء، ص ۹۳

۳- / لسانی، محمدعلی، قراء سبعه و بررسی قراءات ایشان * پایان

نامه، ص ۱۵۶

ر. ک : مرکز فرهنگ و معارف دفتر تبلیغات اسلامی، علوم القرآن

عندالمفسرین، جلد ۲، ص ۱۱۰۹ صالح، صبحی، مباحث فی علوم

القرآن، ص ۲۵۰، دمیاطی، احمد بن محمد، اتحاف فضلاء البشر

بالقراءات الاربعه عشر، ص ۳۹ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، متاعل

العرفان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۴۶۰ جلالی نائینی، محمدرضا،

تاریخ جمع قرآن، ص ۳۳۳

لایسن جسزری، محمد بن محمد، النشر فی القراءات

العشر، جلد ۱، ص ۱۸۸ مختار عمر، احمد، مجمع القراءات

القرآنیه، جلد ۱، ص ۱۹۴ ابوزرعه، عبدالرحمن بن محمد بن زنجله،

حجه القراءات، ص ۱۶۵ فاضل لنکرانی، محمد، مدخل

التفسیر، ص ۱۴۱ قسطلانی، احمد بن محمد، لطائف

الاشارات، ص ۱۹۸ شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قرائت

قرآن مجید، ص ۳۵

۱۹۳۸- قراءت سماعی

قراءت سماعی آن است که قاری از زبان استاد خود ، به قرائت گوش فرادهد .

و به عبارت دیگر:

« سماع قرائت این است که شاگرد و یا کسی که

خواهد آمد.

احتراز از اماله:

در قرائت عاصم تقریباً اماله وجود ندارد.

تنها یک مورد اماله الف در قرائت وی وجود دارد: مجریها (۱۱/۴۱) که به اماله بینا بین قرائت کرده است.

پرهیز از سکت:

در سراسر قرآن از عاصم کوفی تنها چهار مورد سکت روایت شده است.

۱- هوجا قیما (۸۱،)

۲- من مرقدا هنا (۳۶، ۵۲).

۳- من راق (۷۵، ۲۷).

۴- بل ران (۸۳، ۱۴).

تحقیق همزه:

کلید همزه‌های مفرده و مزدوجه در قرائت عاصم به تحقیق قرائت شده‌اند، دو کلمه «کنوا» و «هزوا» از این قاعده مستثنا است و یک مورد به قرائت تسهیل است - در کلمه «اججمی» همزه دوم را به تسهیل قرائت نموده است.

وقف:

عاصم کوفی هنگام وقف بر روی کلمات قرآنی، مطابق مرسوم مصحف وقف می‌کند.

مد:

مدها منفصل و متصل را به طور یک سان به توسط قرائت کرده است، مانند ابن عامر و کسایی (۲). در این زمینه به کتاب های: التیسیر، الشاطیبه، السبعه، النشر مراجعه کنید ایشان میان دو بین سوره، یعنی در پایان هر سوره و آغاز سوره بعد بسم الله/

الرحمن الرحیم را تلاوت می‌نمود و قرائت وی در این گونه موارد به سه صورت وقف و وصل، و سکت نقل شده است. (۳)

شیوه قرائت عاصم کوفی را ترتیل آرام و پیوسته، اما نه بی شور و حال، بلکه توأم با طنین و آهنگ

ابوبکر عاصم بن ابی النجود بن بهدله مولی بن خزیمه (م ۱۲۷ ه.ق) از قرای طبقه سوم و از مردم کوفه است. عاصم از قرای معروف هفت گانه و شیعی که است و قرآن را بر "ابی عبدالرحمن بن حبیب سلمی شیعی" - یکی از یاران امیرالمومنین علی (ع) - و نیز بر "زین حبیش و ابو عمرو شیبانی" قرائت کرد.

و "ابو عبدالرحمن سلمی" تمام قرآن را بر علی - علیه السلام - قرائت کرد، بنابراین، "عاصم" با یک واسطه، راوی قرائت - امیرالمومنین علیه السلام - است.

به همین جهت گفته‌اند: فصیح ترین قرائت، قرائت عاصم بوده، زیرا وی قرائت اصیل را آورده است.

قاطبه دانش مندان شیعی، قرائات عاصم را فصیح ترین قرائت دانسته‌اند، زیرا وی قرائت را از منبع و اساس متینش یعنی امیرالمومنین علی - علیه السلام - اخذ کرده است.

عاصم از دیدگاه دانش مندان شیعی و نیز علمای اهل سنت، شخصیتی بارز و با تقوا تشنه و مورد اعتماد در مسئله قرائت بوده است. وی همرفته، وی را جامع فصاحت و قرائت صحیح و تجوید معرفی کرده و می‌گویند در قرائت قرآن

نیز دارای صدای خوشی بوده

و فردی موثق است. (۱)

اصول قرائت عاصم کوفی:

اعتدال در ادغام:

ادغام در قرائت عاصم کوفی محدود است به ادغام صغیر، و در قرائت او ادغام کبیر وجود ندارد

و ادغام صغیر نیز محدود است به ادغام متمثلین یا متجانسین و متقاربین که توضیح و موارد هر یک از این واژه‌ها در مبحث تجویدی این اصطلاحات

توصیف کرده‌اند. عاصم به همزه‌ها و مدها عنایت داشته و محکم و استوار قرائت می‌کرده و فصاحت و اتقان و تحریر و تجوید را یکجا جمع کرده بود. هم چنین وی از همه قرآی سبیمه و راویان مشهورشان به حسن صوت و تجوید قرائت مشهورتر است. (۲)

علوم القرآن، جلد ۱، ص ۱۲۵۲ سیوطی، عبدالرحمان بن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۱۲۵۶ جلالی نائینی، محمد رضا، تاریخ جمع قرآن، ص ۱۳۴۲ نحیصن، محمد سالم، المعنی فی توجیه القراءات العشر المتواتره، جلد ۱، ص ۱۲۹ مختار عمر، احمد. معجم القراءات القرآنیه، جلد ۱، ص ۱۷۹ مختار عمر، احمد، معجم القراءات القرآنیه، جلد ۱، ص ۱۸۵ ابو زرهه، عبدالرحمن بن محمد بن زنجله، ححه القراءات، ص ۵۷

۱۹۴۲- قراآت عراقین

ر. ک :

قراآت مکه

۱۹۴۳- قراآت عرضی

اگر کسی قرآن یا حدیث را از حفظ و یا از روی کتاب بر استاد قرائت کند آن را « قراآت عرضی » می‌نامند. (۱)

و یا به عبارت دیگر:

قراآت عرضی، قرائتی است که: قاری، قرآن را بر استاد بخواند، در حالی که استاد با سکوت خود در موارد صحیح قرائت - خواندن قاری را استماع نماید کند. (۲)

۱- /فضلی، عبدالهادی، تاریخ قراآت قرآن کریم، ص ۲۸

۲- /شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قراآت قرآن مجید، ص ۲۷

۱۹۴۴- قراآت کسائی

یکی از قراآت سبع، قراآت کسائی است.

ابوالحسن علی بن حمزه بن عبدالله بن بهمن بن فیروز (فزار) اسدی کوفی (م ۱۷۹ یا ۱۸۹ هـ) که از مردم سرزمین ایران بوده است، و می‌گویند در میهن خود در « طوس » و یا « ری » وفات کرد.

"ابن جزری" می‌نویسد: امام و پیشوایی است که ریاست اقرا و مقام استادی قراآت در کوفه پس از

۱- /احتی، محمدباقر، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۳۲۰

۲- /السانی، محمدعلی، قراء سبیمه و بررسی قراآت ایشان، پایان نامه، ص ۱۵۲

۳- /قشماوی، محمدصادق، البحث والاستقراء فی تراجیح القراء، ص ۸۶

۴- /السانی، محمدعلی، قراء سبیمه و بررسی قراآت ایشان، پایان نامه، ص ۱۶۲

ر. ک: /ابن مجاهد، احمد بن موسی، کتاب السبیمه فی القراءات، ص ۱۶۹ زنجانی، ابو عبدالله بن نصرالله، تاریخ القرآن، ص ۱۱۶۴ ذهبی،

محمد بن احمد، معرفه القراء الکبار علی الطبقات والأعصار، ص ۱۸۸ دیماطی، احمد بن محمد، انحاف فضلاء البشیر بالقراءات الاربعه

عشره، ص (۲۴-۱۹)؛ دانی ابو عمر، عثمان بن سعید، التفسیر فی القراءات السبع، ص ۱۶ خوری، ابو القاسم، البیان فی

تفسیر القرآن، ص ۱۱۴۴؛ ابن جزری، محمد بن محمد، النشر فی القراءات الثمیر، جلد ۱، ص ۱۴۶؛ مرکز فرهنگ و معارف دفتر تبلیغات اسلامی،

علوم القرآن عند المفسرین، جلد ۲، ص (۴۰-۳۹)؛ مرکز فرهنگ و معارف دفتر تبلیغات اسلامی،

عند المفسرین، جلد ۲، ص ۱۰۳؛ شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قراآت قرآن مجید، ص ۱۶۱؛ فاضل لنکرانی، محمد، مدخل

تفسیر، ص ۱۴۱؛ فسطاطی، احمد بن محمد، لطائف الاشارات، ص ۹۶؛ صالح، صحیح، مباحث فی علوم

قرآن، ص (۲۴۹-۲۴۸)؛ طباطبائی، محمدحسین، قرآن در اسلام، ص ۲۰۹؛ مقدسی ابوشامه، المرشد الوجیز الی علوم تملن

با کتاب العزیز، ص ۱۱۲۶ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، مناهل العرفان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۱۴۵۵؛ طالقانی، عبدالوهاب، علوم قرآن و

فهرست منابع، ص ۱۲۳ سیوطی، عبدالرحمان بن ابی بکر، الاتقان فی

چهار: نمونه‌ای از نمایه براساس اصطلاح‌نامه علوم اسلامی:

اعجاز تأثیری قرآن

مستندات:

یکی از وجوه اعجاز قرآن «اعجاز تأثیری» آن است، که در برخی منابع با عناوین «اعجاز روعت؛ اعجاز هیبت و اعجاز نفسی قرآن» دیده می‌شود. تأثیر شگفت قرآن مجید بی‌تردید از ابعاد اعجاز آن است و هیچ بشر معمولی قادر نیست کتابی تا این اندازه مؤثر بیاورد. «ساورای» یکی از دانشمندان خاورشناس فرانسوی می‌گوید: قرآن دارای تأثیری خاص و جاذبیتی مخصوص است که مانند آن برای هیچ یک از کتابها نیست. (۱)

در تأثیر قرآن همین بس که مکرر نقل شده است که اخنس بن قیس، ابوجمل و ولیدبن مغیره شب هنگام از کوچه‌های تاریک مکه می‌گذشتند و پشت دیوار خانه حضرت رسول (ص) می‌ایستادند و تا بامداد به آوای قرآن گوش می‌دادند. ولیدبن مغیره در این باره می‌گوید: در قرآن زیبایی و جاذبه است؛ آغازش سرشار است و فرجامش ثمربخش، او برتری می‌یابد و چیزی بر او برتری نمی‌یابد.

نمایه‌ها

سند

معرفت، محمد هادی، التمهید فی علوم القرآن، چاپ ۱، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمی قم، ۱۴۱۱ ق.

موضوعات:

- ۱- استشهاد به آیات زمر: ۲۳ و عنکبوت: ۵۱ و انفال: ۲ و مائده: ۸۳ و ۲۱ حشر در اثبات اعجاز تأثیری قرآن (ج ۴، ص ۳۹، س ۹-۲۰)
- ۲- بیان شأن نزول آیات ۷۷-۸۴ مریم درباره عاص بن وائل و کوبندگی آیات فوق نسبت به او (ج ۴، ص ۲۱۳-۲۱۴، س ۷-۸)
- ۳- تأثیر روحانی آیات ۳۵-۳۷ طور بر جبیر بن مطعم در جذب او به اسلام

- ج ۴، ۲۱۵-۲۱۷ س ۱۰-۱۵)
- ۴- تأثیر روحانی قرآن بر سعد بن معاذ و اسید بن حضیر و اسلام آوردن آن دو (ج ۴، ص ۲۰۶-۲۰۸، س ۱۰-۱۸)
- ۵- تأثیر قرآن بر قلوب مستعده با استشهاد به آیات ۲۷ ق، ۳ فصلت، ۸۳ مائده (ج ۴، ص ۲۰۴ س ۸-۱۶)
- ۶- تأثیر قرآن بر اجنه و اقرار آنها به عظمت قرآن و ذکر آیه ۱ و ۲ سوره حشر در این مورد (ج ۴، ص ۳۹، س ۷-۸)
- ۷- تأثیر قرائت آیاتی از قرآن توسط پیامبر (ص) بر عتبه بن ربیعہ (ج ۴، ص ۳۸-۳۹، س ۱۹-۲)
- ۸- تأثیر قرائت قرآن توسط رسول الله (ص) بر عده‌ای از مردم مدینه و گرایش آنان به اسلام (ج ۴، ص ۳۹، س ۳-۶)
- ۹- داستان تأثیر قرآن بر سوید بن صامت شاعر عرب و گرایش وی به اسلام (ج ۱، ص ۲۰۵-۲۰۶، س ۱۵-۹)
- ۱۰- ذکر آیات ۵۱-۵۰ مدثر، ۴۱ و ۴۶ اسراء و ۶-۱۱ جاثیه در زمینه تأثیرگذاری و کوبندگی کلام خداوند بر نفوس مضطرب کافران (ج ۴، ص ۲۱۰-۲۱۱، س ۱-۱۱)
- ۱۱- ذکر آیات ۱۴-۸ معارج، ۱۵-۲۹ حاقه و ۱۰-۳۱ مزمل در زمینه تأثیرگذاری و کوبندگی قرآن بر نفوس گناهکاران (ج ۴، ص ۲۱۱-۲۱۲، س ۱۲-۶)
- ۱۲- ذکر قضیه جلسه مشورتی ولید بن مغیره با قریش درباره دعوت پیامبر و بیان نظرات آنان و ذکر نظریه ولید در مورد حلاوت و تأثیر سحری قرآن (ج ۴، ص ۱۹۴-۱۹۵، س ۸-۱۴)
- ۱۳- ذکر وجوهی برای اعجاز قرآن توسط علامه سید هبة الله شهرستانی و اختیار اعجاز بلاغت و اعجاز جذابیت روحی از بین آن وجوه (ج ۴، ص ۱۰۱-۱۰۳، س ۸-۱۶)
- ۱۴- شرح گفتار و شهادت عرب عصر نزول قرآن در مورد قرآن و اعجاز و تأثیر آن (ج ۴، ص ۱۹۱-۲۰۳، س ۱-۱۴)
- ۱۵- کلام طفیل بن عمرو دوسی شاعر عرب درباره قرآن و تأثیر آن در وی (ج ۱، ص ۱۹۶-۱۹۷، ص ۵-۷)

- ۱۶ - کلام مصطفی صادق رافعی درباره وجه اعجاز قرآن به نظم قرآن، نظم، موسیقی و تأثیر آن (ج ۴، ص ۱۲۰-۱۲۶، ص ۷-۱۰)
- ۱۷ - معرفی علامه شهرستانی، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، سید رشید رضا صاحب المنار و استاد مصطفی صادق رافعی از طرفداران اعجاز روحانیت قرآن (ج ۴، ص ۱۰۳، ص ۳-۱۵)
- ۱۸ - معرفی قرآن به عنوان احسن الحدیث و مثانی و جذاب بودن با استفاده از آیه ۲۳ زمر (ج ۴، ص ۲۰۳-۲۰۴، ص ۸-۱۵)
- ۱۹ - نزول سوره تبت درباره ام جمیل و همسرش ابولهب و تأثیر و کوبندگی این سوره بر آنان (ج ۴، ص ۲۱۲، ص ۷-۱۶)
- ۲۰ - نظریه ابوسلیمان البستی پیرامون اعجاز قرآن از نظریه نفوذ و تأثیر آن بر افراد (ج ۴، ص ۳۸-۳۹، ص ۸-۱۸)
- ۲۱ - نظریه استاد محمد فرید وجدی درباره وجه اعجاز قرآن به اعجاز روحانیت و تأثیر روحی قرآن و ذکر آیه ۵۲ شوری و ۱۵ غافر در این مورد (ج ۴، ص ۱۲۶-۱۲۹، ص ۱۱-۳)
- ۲۲ - نقل قصه‌های ملوک فارس توسط نضر بن حارث برای عرب و نزول آیات ۱۰۵ طه، ۵ فرقان، ۷-۲۰ قلم، ۷-۸ جائیه و ۳۱ انفال در مذمت او و تأثیر و کوبندگی آیات (ج ۴، ص ۲۱۴-۲۱۵، ص ۹-۱۴)
- ۲۳ - نقل قولی در نزول آیات ۵۲-۵۵ قصص درباره تأثیر قرآن در ایمان آوردن گروهی از نصاری حبشه و اعتراض ابوجهل بر آنان (ج ۴، ص ۲۰۴-۲۰۵، ص ۱۷-۱۴)
- ۲۴ - نقل ماجرای استماع قرآن از ناحیه ابوسفیان و ابوجهل و اخنس و نظرات آنان درباره قرآن و تأثیر قرآن بر آنها (ج ۴، ص ۲۰۱-۲۰۲، ص ۹-۱۷)

پنج: شمایی از نرم افزار علوم قرآنی

پژوهشهای قرآنی / شماره ۳۰-۳۹

